

Dostál, Bořivoj

Prof. PhDr. František Kalousek sedmdesátníkem

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1971, vol. 20, iss. E16, pp. [7]-17

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110296>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PROFESOR
PHDR. FRANTIŠEK KALOUSEK
SEDMDESÁTILETÝ

PROF. PHDR. FRANTIŠEK KALOUSEK SEDMDESÁTNÍKEM

Spolupracovníci, žáci a přátelé prof. Kalouska chtějí tímto sborníkem důstojně uctit sedmdesátiny výrazné postavy československé prehistorie stojící na rozhraní dvou etap jejího vývoje, etapy soukromého a amatérského pěstování archeologie a etapy státně vedeného a dotovaného archeologického výzkumu prováděného vysokoškolsky připravovanými odborníky. Jubilant významně ovlivnil zejména počátky této druhé etapy jako vysokoškolský učitel a vědecký pracovník.

František Kalousek se narodil 20. prosince 1901 v Bučovicích. Pocházel z rodiny, v níž se po celé generace dědilo kovářské řemeslo. I jeho otec byl vyhlášeným kovářem. Zemřel jako voják v důsledku válečných útrap za 1. světové války. Po jeho smrti zůstala péče o čtyři děti na bedrech matky. Znalost těžké práce otcovy a tvrdý život osiřelé rodiny, v níž František byl nejstarší, jistě ovlivnily formování jeho povahových vlastností.

V rodných Bučovicích Kalousek absolvoval reálné gymnasium (maturita 1922). K všestrannému rozvíjení osobnosti a usměrnění zájmů mladého studenta na historii a osvětovou činnost přispěli někteří vynikající pedagogové tamějšího ústavu, kteří tam tehdy působili (prof. Jan Ůlehla, K. Suchan, F. Neuwirth, J. Souček). Byl to ovšem nejen zájem o učitelské působení, ale i svízelná sociální situace rodiny, které ho odvedly od dalšího studia a přinutily nastoupit učitelské místo. Působil nejdříve na obecných školách na Kyjovsku (Sobůlky, Milotice, 1922—1924), od roku 1924 na Slavkovsku a Bučovsku (Kobeřice, Brankovice, Černčín). Postupně si zvyšoval svou učitelskou kvalifikaci a od roku 1927 učil na měšťanských školách v Bučovicích (1927—1940) a ve Slavkově u Brna (1940—1945). Jako odborný učitel se specializoval na dějepis, češtinu a zeměpis. Patřil k typu pokrokových pedagogů, kteří se vedle vštěpování pevných vědomostí, pozitivních povahových vlastností, vlastenecké a progresivní politické orientace svým žákům aktivně podíleli i na veřejném životě. Dlouhá léta působil v okresním osvětovém sboru, kde byl též jednatelem, a v místech svého působení, zejména v Bučovicích, pracoval na organizaci sportovního života a sám byl i závodně aktivní ve sportu (fotbal, tenis, odbíjená). V době protektorátu (ve Slavkově u Brna) vedl různé akce k posílení národního sebevědomí jako předseda divadelního kroužku a dokončil a vydal publikaci připravovanou A. Procházkou, „Pověsti, paměti a příhody z Bučovska, Slavkov-

ska a Vyškovska“, (bibl. č. 20),¹ která vyšla ve dvou vydáních (1940, 1941) a byla na školách používána více méně ilegálně náhradou za zakázané čítanky.

Kalousekův zájem o historii se záhy zaměřil na archeologii pod vlivem významného moravského archeologa-amatéra, Aloise Procházky (1875—1940), který byl jeho představeným na obecné škole v Koberčicích a v Černčině. A. Procházka, výrazná postava v učitelském odborovém hnutí a v moravské archeologii (jednatel MAKu 1906—1940), v něm vzbudil zájem o pravěk a uváděl ho do terénní archeologické praxe. Za svého působení v Bučovicích se dostal Kalousek do styku s tamějším soudním radou Miroslavem Chleborádem (1880 až 1966), jinak též známým archeologem-amatérem. Trojice A. Procházka, M. Chleborád a F. Kalousek, spojená společným zájmem, se dohodla na spolupráci při archeologickém výzkumu, v jejímž rámci byly provedeny vykopávky na několika lokalitách: Šardičky (1926, únětické a slovanské pohřebiště, bibl. č. 1), Marefy „Na Člupech“ (1927, sídlištní nálezy kultury zvoncovitých pohárů a z doby halštatské), Koberčice (1927, mladohradištní pohřebiště), Chvalkovice (1929, pohřebiště mohylové kultury), Holubice (1930, únětické pohřebiště), Věteřov-Strážovice (1927, 4 slovanské mohyly). Spolu s A. Procházkou zkoumal F. Kalousek v r. 1927 pohřebiště zvoncovitých pohárů a kultury únětické v Letonicích (bibl. č. 87). V pozdějších letech prováděl F. Kalousek samostatné výkopy na několika lokalitách, z nichž některým věnoval soustavnou pozornost po několik sezón: Marefy (1934, 1936 časněúnětické pohřebiště), Vícemilice (1932, 1933, sídliště z doby římské na Padělcích, 1933 v písčínku laténský depot, 1 kostrový a 1 žárový hrob s kruhovým příkopem, tamtéž v letech 1932—1938 mladohradištní pohřebiště se 130 hroby), Kojátky (1935, 3 slovanské mohyly), Bučovice-Hvězdy (po několik let do r. 1940 tam zkoumal volutové sídlištní jámy a hroby šňůrové kultury), Letonice (1937, sídliště kultury zvoncovitých pohárů, bibl. č. 87), Nesovice-nádraží (1938, časněúnětické hroby). Za protektorátu, kdy byly možnosti archeologického výzkumu značně omezeny, prováděl Kalousek pouze drobnější záchranné akce, povrchový průzkum a registraci památek: v té době provedl též zaměření mohylníku středodunajské kultury na Bezedníku ve Ždánském lese (Dambořice). Všechny výzkumy prováděl F. Kalousek ve svém volném čase, o dovozené a na vlastní náklady. Většina z nich zůstala sice nepublikována, avšak materiál je uložen v Moravském muzeu, kde je k dispozici ostatním badatelům. Též své nálezové zprávy dal F. Kalousek k dispozici jednotlivým archeologům pracujícím na speciální problematice (A. Procházkovi laténské hroby, K. Tihelkovi únětické nálezy, J. Ondráčkovi časněúnětické hroby z Maref, V. Šikulové mladohradištní pohřebiště z Vícemilic aj.).

Bohatá archeologická činnost v terénu vedla u Kalouska záhy k touze po teoretickém vzdělání v prehistorii. Dálo se tak zpočátku studiem odborné literatury a po založení ústavu pro prehistorii a protohistorii při filosofické fakultě tehdejší Masarykovy university v Brně prof. dr. Emanuelem Šimkem (1883 až 1963) v roce 1931 začal zde studovat při zaměstnání prehistorii v kombinaci s historií a dějinami umění (1932—1938), bez ohledu na možnost profesionálního využití tohoto studia. Spolu s K. Tihelkou tvořili na Moravě před 2. světovou válkou jedinou dvojici posluchačů studující prehistorii jako hlavní obor; v r. 1939

¹ Pod touto zkratkou jsou uváděna pořadová čísla publikací uvedených v následujícím seznamu prací s úplnými bibliografickými údaji.

se k nim přidal J. Poulik. Ačkoliv se F. Kalousek původně orientoval na slovanskou archeologii, na přání prof. Šimka připravil obsáhlou disertační práci „Šňůrová kultura na Moravě“ (bibl. č. 22), která mohla být předložena teprve po skončení války a znovuotevření vysokých škol v r. 1945. Po skončení rigorosního řízení byl F. Kalousek v téže roce promován jako první z doktorů oboru prehistorie v poválečné době.

Během své archeologické činnosti a studia v předválečných letech se dostal jubilant do styku s řadou archeologů-amatérů (kromě A. Procházky a M. Chleboráda to byli A. Gottwald, F. Vildomec, K. Snětina, J. Poulik, V. Hrubý aj.) i s tehdy již profesionálními a uznávanými prehistoriky (I. L. Červinka, K. Absolon, J. Skutil, J. Böhme, J. Neustupný, R. Turek, B. Svoboda, J. Eisner, J. Schránil, I. Borkovský aj.). Podílel se též na organizaci archeologického dění; od r. 1925 byl členem Moravského archeologického klubu (založen 1906), v němž několikrát přednášel (zejména o svém výzkumu mladohradištního pohřebiště ve Vicemilicích při jubilejním sjezdu MAKu v r. 1936) a po smrti Procházkové r. 1940 se stal i jeho jednatelem (do r. 1953). Byl též členem Společnosti čs. prehistoriků. Ve válečných poměrech se ve své funkci snažil Kalousek spolu s předsedou MAKu, prof. Šimkem, udržovat aspoň kontakty mezi členy MAKu. Podílel se též na vypracování dohody o spolupráci se Společností českých prehistoriků. Když v r. 1944 začal prof. Šimek připravovat plán poválečné archeologické činnosti a program činnosti ústavu po otevření vysokých škol, přizval k tomuto plánování i F. Kalouska a vyzval ho, aby se připravil po skončení války nastoupit universitní dráhu na jeho prehistorickém ústavě v Brně.

Již v květnu 1945 byl Kalousek uvolněn ministerstvem školství z učitelské služby a přešel jako asistent k prof. E. Šimkovi. Plně se podílel na znovuvybudování ústavu, na vrácení knihovny zavlčené Němci do Moravského muzea i za hranice a její doplnění z konfiskátů (předválečný fond knihovny představoval jen 482 svazků, dnes 10 639 svazků), na kompletizaci studijních sbírek ústavu a archivu diapositivů. Snaha F. Kalouska o vybudování laboratoří (konservační a fotografické) se tehdy nesetkala s úspěchem zejména proto, že prof. Šimek nechtěl zatěžovat ústav terénním výzkumem (dr. Kalousek měl původně vést výzkum ve Starém Městě „Na valách“) a tím se stala i potřeba laboratoří iluzorní. Jako asistent konal dr. Kalousek neoficiální repetitoria z československé prehistorie pro posluchače historie jako přípravu k povinnému kolokviu. Spolu s prof. Šimkem se podílel na vydávání časopisu „Z dávných věků“ (vycházel v letech 1947–1949), kde publikoval 9 příspěvků (bibl. č. 69–77, 80), mezi nimi zejména významnou ideologickou studii „Německá věda ve službách nacistické protislovanské propagandy“ (bibl. č. 71), v níž odhalil nevědeckou a šovinistickou podstatu učení G. Kossiny a německých rasistických teorií. Na konkrétním archeologickém materiálu demonstroval opožďování kulturního vývoje v nordické oblasti za zeměmi střední a východní Evropy. Naznačil, že významově nadnesené germánské stěhování nebylo ničím výjimečným v pravěku i později a ukázal na různých aspektech řešení otázky původu Slovanů, jejich kultury, vztahu k Avarům a Vikingům na tendenčnost německé vědy zapojené do služeb německé expanzivní politiky vůči střední a východní Evropě. Širší pojetí daného tématu a pronikavost společensko-historické analýzy zůstala tato práce po řadu let ojedinělou v evropské literatuře a je aktuální i nyní, i když část argumentace zůstala poplatná tehdejšímu stavu vědomostí. — Dále zde dr. Kalousek publikoval dvě studie o výuce prehistorie ve škole (bibl. č. 73)

a o úloze školy v ochraně pravěkých památek (bibl. č. 74), v nichž rozvinul svůj program o zapojení učitelstva do ochrany pravěkých památek, který zaručoval mnohem efektivnější výsledky, než jaké se podařilo realizovat současně existujícími formami ochrannářské praxe; je škoda, že oficiální názory na úlohu učitele v 50. letech, změny v programu pedagogických fakult i organizační vývoj památkové péče nedovolily tento program aspoň zčásti uskutečnit.

Po zřízení pedagogické fakulty v r. 1946 usiloval dr. Kalousek u tehdejšího děkana, prof. dr. F. Trávníčka, o zavedení přednášek z prehistorie pro budoucí učitele, poněvadž si byl vědom, že učitelé mohou rozhodujícím způsobem přispět k objevům a záchraně archeologických památek, o čemž svědčí to, že na Moravě vyšli četní významní archeologové z řad učitelstva. Jeho úsilí bylo korunováno úspěchem a tak začal na pedagogické fakultě externě přednášet a postupně zde získal plný pedagogický úvazek.

Rok 1948 přinesl pro dr. Kalouska jako člena KSČ (od r. 1945) řadu časově náročných politických úkolů. V několika následujících letech se významně podílel na politické a veřejné činnosti v rámci fakulty, university i v širším měřítku.

Přes velké zatížení politickou a pedagogickou prací připravoval dr. Kalousek habilitační spis „Původ kultury se šňůrovou keramikou v Evropě“, v němž vycházel ze své disertace a jehož nástin publikoval v r. 1947 v Ročence pedagogické fakulty (bibl. č. 46). Na základě rozboru jednotlivých keramických typů a kamenné industrie, jejich chronologie a srovnání se soudobým materiálem z celé Evropy dokazoval v něm výchozí původ šňůrové kultury. Habilitačnímu řízení se však nemohl podrobit, protože v r. 1949, když se začaly stabilizovat učitelské sbory jednotlivých fakult, byl na návrh děkana pedagogické fakulty jmenován po příslušném řízení ministerstvem školství mimořádným profesorem na pedagogické fakultě.

Po ustanovení profesorem zřídil F. Kalousek na pedagogické fakultě pravěké oddělení historického semináře, s jehož kolektivem (J. Sýkora, K. Boudný) zabýval se jak výukou, tak po tři sezóny (1949—1951) terénní výzkum velkomoravského hradiska Znojma—Hradiště, na němž pracovali výlučně posluchači historie pedagogické fakulty a seznamovali se tak s archeologickou praxí. Zajištění výzkumu vyžadovalo množství organizační práce, neboť výzkum byl placen Státním archeologickým ústavem, což vyvolávalo různé technické obtíže a pro administrativní složky university byl něčím neobvyklým; bylo proto nutné stále hledat cesty k zabezpečení jeho různých potřeb. K pracovnímu vypětí prof. Kalouska přispělo i to, že vedle vedení katedry historie (1950—1953) byl v letech 1950—1952 jmenován děkanem pedagogické fakulty a v letech 1952—1953 prorektorem university, s čímž bylo spojeno i jeho členství ve vědecké radě pedagogické fakulty (1950—1953) a university (1950—1953, 1958—1961). Byl též členem celostátní ministerské reformní komise pro vysoké školy a členem reformních komisí pro pedagogické a filosofické fakulty. Výkon uvedených funkcí mu nakonec zabránil v provádění archeologického výzkumu. Veškerý čas vybývající k vlastní vědecké práci věnoval tehdy překladům dvou obsáhlých sovětských vysokoškolských učebnic — V. I. Avdijev, Dějiny starověkého východu, Praha 1955 (spolu s K. Cignou), a V. N. Djakov—S. I. Kovaljov, Dějiny starověku, Praha 1963 (s širším kolektivem) — které si vyžádaly téměř tři roky náročné práce.

Znojmo—Hradiště, výrazná ostrožna vypínající se nad tokem Dyje, oddělená zářezem potoka Gránice od středověkého hradu a města Znojma (na obr. vpravo), místo několikaletých výzkumů profesora Dr. F. Kalouska. — (Kresba; S. Ševčík.)

Po dobu svého působení na pedagogické fakultě prof. Kalousek nepřerušil externí přednáškovou činnost na filosofické fakultě, kam byl r. 1953 ministerstvem školství převeden. Od té doby trvale působil na katedře prehistorie, zpočátku spolu s prof. Šimkem a po jeho odchodu do důchodu, od r. 1958 do r. 1970 jako její vedoucí; současně se stal i členem vědecké rady filosofické fakulty (1954—1970).

S příchodem prof. Kalouska nastává nová etapa ve vývoji katedry prehistorie. Při jejím přebudovávání vycházel z poznatku, že vysoké školy byly vždy u nás i jinde nositelkami pokroku ve vědě. Byl toho přesvědčení, že má-li katedra úspěšně plnit vědecko-pedagogické i politické poslání při výchově budoucích vědeckých pracovníků-archeologů, musí být sama vzorovým vědeckým pracovištěm a nezaostávat za jinými archeologickými pracovišti, jak tomu bylo v době jeho návratu na filosofickou fakultu. Orientoval proto katedru plně na terénní archeologický výzkum, což umožňovalo získání nového plnohodnotného pramenného materiálu k vědecké práci a jednak umožnilo realizovat v pedagogické činnosti spojení teorie s praxí. Do učebního plánu katedry zavedl povinnou měsíční prázdninovou praxi na terénním výzkumu a dále různá cvičení z terénní teorie vykopávek a laboratorní cvičení ke konzervaci a restauraci

archeologického materiálu. Tak již v r. 1954 obnovila katedra pod jeho vedením výzkum ve Znojmě-Hradišti (1954—1957), později přenesla svou pozornost na únětickou a halštatskou lokalitu v Těšeticích (1956—1958) a konečně na velkomoravské hradiště Pohansko u Břeclavě (od r. 1958 dodnes) vedle řady dalších výzkumů (Šitbořice, Kyjovice aj.) prováděných jeho spolupracovníky.

K zabezpečení terénního výzkumu i výuky reformovaného, po jistou dobu i jednooborového studia (1960—1965) bylo třeba rozšířit personální stav katedry a vybavit ji příslušnými laboratořemi. Za tímto účelem vynaložil prof. Kalousek velké úsilí a věnoval mu množství času. Z původního počtu 3 sil (1 profesor, 1 asistent, 1 zřízenec) se mu podařilo rozšířit počet pracovníků katedry na 5 pedagogicko-vědeckých a 13 odborných a technických sil a vychoval je ve smylený tým schopný plnění náročných vědecko-výzkumných úkolů. Díky jeho neúnavnému jednání a organizačnímu úsilí postupně vyrostl při katedře komplex laboratoří — dokumentační, fotografická, kresličská, keramická, chemickofyzikální, spektrografická a roentgenologická. Významné lokality, na nichž katedra prováděla výzkumy — velkomoravské hradiště Břeclav—Pohansko a neolitické sídliště moravské malované kultury v Kyjovicích — byly vybaveny budovami archeologických stanic (Pohansko 1960, Kyjovice 1968—1970). Vycházejí z poznatku, že další rozvoj archeologie je vedle rozvíjení vlastních metodologických postupů do značné míry podmíněn využitím metod jiných vědních disciplín (antropologie, petrografie, geologie, osteologie aj.), rozvíjel spolupráci s řadou pracovišť, především vysokoškolských (katedra mineralogie a petrografie přírodovědecké fakulty UJEP — prof. dr. J. Štelcl, Antropologický ústav přírodovědecké fakulty UJEP — doc. dr. A. Lorencová, katedra půdoznalství Vysoké školy zemědělské — prof. dr. J. Pelíšek, aj.)

Zvláště širokou kooperaci pěstoval prof. Kalousek s jinými archeologickými pracovišti, zejména s archeologickými ústavu ČSAV a SAV a s Moravským muzeem. Od r. 1946 byl pravidelným účastníkem pracovních konferencí Archeologického ústavu a spolu s J. Böhmem, J. Filipem, J. Poulíkem a A. Točíkem se zúčastňoval jednání, která vedla zejména po r. 1948 k uvolnění značných finančních prostředků lidově demokratickým státem na provádění systematických archeologických výzkumů (Sbor pro výzkum slovanských hradišť). Jeho aktivní účast na různých odborných komisích (Staré Město, Mikulčice, Dolní Věstonice aj.), sjezdech a symposiích vedla k jeho jmenování členem vědeckých rad Archeologického ústavu ČSAV a SAV (od r. 1958), Moravského muzea (1958 — zde působil též po řadu let jako člen nákupní komise, metodické rady aj.). S členstvím v těchto institucích je spojena významná složka vědecké činnosti prof. Kalouska, tj. vypracovávání odborných oponentských posudků na kandidátské a doktorské disertace, kterých vyhotovil přes třicet (bibl. str. 25—27), což představuje značné časové zaneprázdnění. Prof. Kalousek je též po řadu let schváleným školitelem vědeckých aspirantů a pravidelně se zúčastňoval zkoušek kandidátského minima.

V roce 1958 se zúčastnil prof. Kalousek jako člen čs. delegace V. Mezinárodního kongresu věd prehistorických a protohistorických v Hamburku a v r. 1966 byl členem organizačního výboru VII. Mezinárodního kongresu v Praze. Z další vědecko-organizační činnosti prof. Kalouska lze uvést především členství v přípravných výborech výstavy Velká Morava, která se setkala s velkým úspěchem v deseti městech u nás i v zahraničí (Brno, Nitra, Praha, Atény, Wien, Mainz, západní Berlín, Stockholm, Wrocław, východní Berlín) a v přípravných výbo-

rech výstav „Vikingské zlaté poklady“ a „Halštat a Býčí skála“ uspořádané zahraničními institucemi v ČSSR. V roce 1956 stál prof. Kalousek u zrodu Čs. společnosti archeologické při ČSAV, sdružující všechny archeology z povolání (později i zájemce) a byl po několik let předsedou moravské sekce i členem ústředního výboru společnosti; dodnes je ve výboru moravské pobočky. Po tři roky (1957—1959) redigoval „Zprávy Čs. společnosti archeologické při ČSAV“; kromě svého dřívějšího členství v redakční radě Obzoru prehistorického (1946) a v časopisu „Z dávných věků“ (1947—1949) je členem redakční rady Spisů filosofické fakulty (od r. 1956) a členem redakčního kruhu edice „Památníky naší minulosti“ (od r. 1964). Pro publikaci výsledků bádání na katedře mělo základní význam zřízení archeologicko-klasické řady Sborníku prací FFBU, o jejíž osamostatnění se prof. Kalousek zasloužil. Od r. 1956 vyšlo již 15 ročníků. Vedle cest spojených s organizací výstavy Velká Morava (Rakousko, NSR, Švédsko, Polsko, NDR) vykonal dvě jednoměsíční zahraniční studijní cesty do Polska (1958) a SSSR (1961) spojené s přednáškami o výzkumech katedry ve Znojmě-Hradišti a na Pohansku u Břeclavi.

V souvislosti s realizací nového vysokoškolského zákona z r. 1966 byl F. Kalousek jmenován řádným profesorem, dále se stal předsedou komise pro rigorosní zkoušky z oboru archeologie. Od r. 1963 byl předsedou komise pro obhajoby kandidátských disertací pro obor archeologie na filosofické fakultě v Brně.

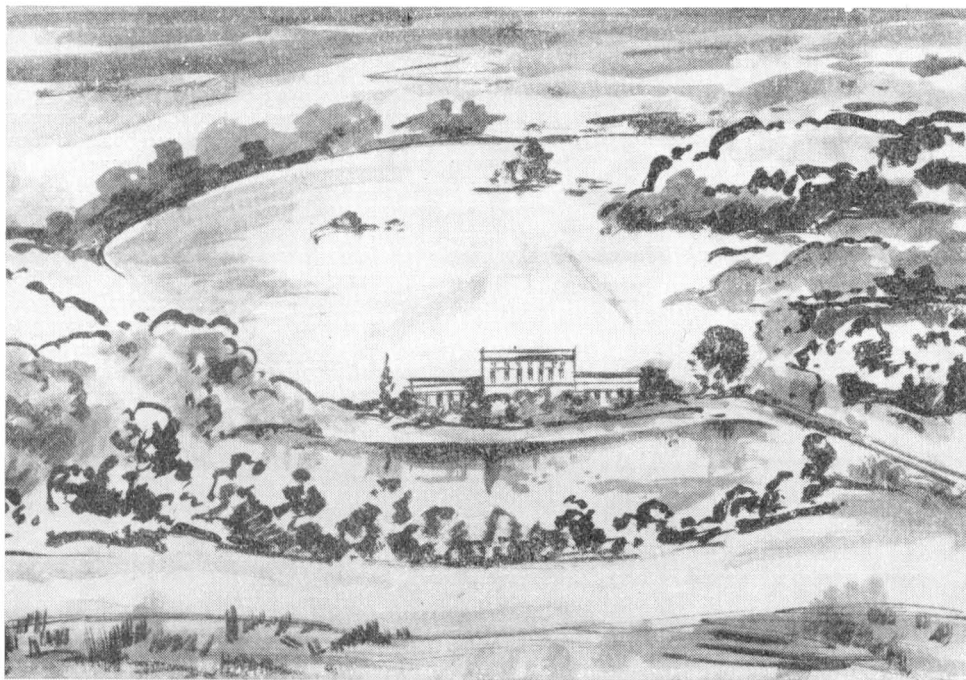
Nastíněná vědecko-organizační činnost prof. Kalouska na katedře prehistorie i na širším fóru československé archeologické obce se ovšem odehrávala na pozadí rozsáhlé pedagogické činnosti. Od svého návratu na katedru v r. 1954 plnil vždy svůj učitelský úvazek nad stanovenou normu. Vedle úvodních přednášek z prehistorie jak pro archeology, tak pro posluchače historických oborů, připravoval v době realizace reformovaného studia podle potřeb učebního plánu i nové přednášky z těch období pravěku, pro něž tehdy nebyl vhodný učitel. Tak přednášel čs. i evropský paleolit, neolit a eneolit, dějiny archeologie a v posledních letech převzal i přednášku o slovanském osídlení ČSSR. Po řadu let byl vedoucím všech diplomových prací studentů prehistorie a prováděl s nimi příslušné diplomové semináře. Během jeho působení na katedře vyšlo více než 50 absolventů prehistorie, a to nejen z Moravy, ale i z Čech a ze Slovenska, kteří většinou úspěšně působí na různých archeologických pracovištích. Z přednášek a seminářů prof. Kalouska si odnesli řadu myšlenek a podnětů k rozpracování mnohých problémů, k nimž se jejich učitel nedostal.

Svou vědeckou činnost na katedře prehistorie spojoval prof. Kalousek vždy s prací pedagogickou. Ačkoliv se dlouhodobě věnoval problematice eneolitu, k níž vypracoval svou disertaci a k níž se dílčím způsobem vrátil ve své stati „Lid se zvoncovitými poháry na Bučovsku“ (bibl. č. 87) — v ní si povšiml jednoho z nejbohatších místních sídelních areálů kultury zvoncovitých pohárů na Moravě a rozšířil argumentaci o invazním charakteru této kultury a ekonomice jejich nositelů — věnoval se po svém návratu na filosofickou fakultu téměř výlučně problematice slovanské. Spatřoval v této orientaci výrazné politické desideratum na naši archeologii v době po 2. světové válce, při nástupu našich národů na cestu k socialismu. Byl si plně vědom, že výsledky výzkumů slovanských lokalit mohou pozitivně ovlivnit představy o našich nejstarších dějinách, poskytnout přesvědčivé argumenty proti podceňování slovanské minulosti objevující se opakovaně v západní vědě a zejména žurnalistice a mohou přispět

k upevňování socialistického vědomí. Proto věnoval své vědecké úsilí nejdříve výzkumu velkomoravského hradiska ve Znojmě-Hradišti, kde pracoval zpočátku s posluchači pedagogické (1949—1951) a později filosofické fakulty (1954 až 1957), kteří se tak dostávali do bezprostředního kontaktu s archeologickou praxí. Ačkoliv se na Hradišti pro krátkost prázdninových sezón neotevřelo více než 1300 m², začalo se tam již pracovat metodou plošných odkryvů, které umožnily blíže ověřit konstrukci opevnění. Na akropoli, v okolí chrámu sv. Hypolita, se tímto způsobem podařilo odhalit vedle hrobů ze 17.—18. stol. i část mladohradištního hřbitova s 95 hroby z 11.—12. stol. Vhodně rozmístěnými sondami byl ověřen průběh valu i v místech, kde již nebyl v terénu patrný, a tak byla zpřesněna představa o půdorysném tvaru akropole a předhradí a stanovená jejich plocha asi na 20 ha.

S nashromážděnými zkušenostmi přistoupil prof. Kalousek se svými spolupracovníky v r. 1959 k výzkumu velkomoravského hradiska Pohanska u Břeclavi, kde byl důsledně propracován systém měřičské, písemné, kresebné a fotografické dokumentace i evidence nálezů. Po dvanáctiletém výzkumu, na jehož vedení se podílel B. Dostál, je zřejmé, že Pohansko patří k nejvýznamnějším lokalitám ze slovanského světa, jak bylo např. nedávno zdůrazněno při oponentním řízení dosavadních výsledků výzkumu (opONENTI prof. dr. J. Poulík, prof. dr. V. Hrubý, doc. dr. A. Točík). Pohansko poskytlo nejen nové poznatky o fortifikační technice slovanských hradišť, ale prokázalo i dávné osídlení jeho areálu od dob slovanské expanze objevem žárových hrobů s keramikou pražského typu i s vyspělejšími zdobenými nádobami. Nejvýznamnějším přínosem je zjištění palisádami opevněného velmožského dvorce s množstvím obytných a hospodářských staveb, zděným kostelem a rozsáhlým pohřebišťem s bohatými šperky, zbraněmi, výstrojí a jiným inventářem z doby Velké Moravy. Ukázalo se, že na hradisku existovalo několik sídlištních komplexů provázených kostrovými hroby; obdobná byla situace i na předhradích, kde se soustřeďovala jak zemědělská tak řemeslnická výroba.

V publikační vědecké činnosti, jejíž přehled je uveden na následujících stranách, se věnoval prof. Kalousek v posledních letech především předběžnému shrnutí výsledků výzkumu ve Znojmě-Hradišti a na Pohansku u Břeclavi (bibl. č. 84, 90, 92; 108, 116—120, 122, 124—126, 128—131, 133, 134, 136—139, 142, 144). Nedávno připravil do tisku obsáhlou materiálovou monografii o velkomoravském kostelním hřbitově z Břeclavi-Pohanska (bibl. č. 144), představující vzornou publikaci nálezové situace i nálezového fondu, která je výsledkem pracného a metodicky promyšleného úsilí několika let. Tato jedinečně zvládnutá prezentace archeologického výzkumu pohřebiště má sama o sobě vysokou vědeckou hodnotu, která je umocňována významem samotného objevu, který představuje vzácný případ úplně prozkoumané nekropole bezpečně související s konkrétním prozkoumaným sídlištním komplexem a je svým inventářem reprezentativním vzorkem centrálních velkomoravských pohřebišť, neboť obsahuje jak nejstarší nálezy blatnicko-mikulčického stylu, tak v největší míře klasické šperky z období rozkvětu velkomoravské kultury, ale v malém počtu i nálezy nejmladší — první esovité záušnice z doby kolem poloviny 10. století. V současné době prof. Kalousek pracuje na II. dílu monografie o pohřebišti z Pohanska, který má obsahovat vyhodnocení nálezové situace a nálezového fondu. Nelze též pominout jeho bohatou přednáškovou činnost, v níž popularizoval vědecké poznatky z oboru archeologie a zejména výsledky výzkumů

Břeclav—Pohansko. Celkový pohled na areál velkomoravského hradiska od jihu; v popředí zámek s rybníkem. — (Kresba: A. Šik.)

ve Znojmě-Hradišti a na Pohansku u Břeclavi v stovkách vystoupení na veřejnosti, v rozhlasu i v televizi.

Dlouholetá vědecko-pedagogická, politická i veřejná činnost prof. Kalouska byla oceněna řadou vyznamenání a čestných uznání, z nichž lze uvést: 1949 vyznamenání KV KSČ za kulturní a politickou práci, 1959 vyhlášen vzorným pracovníkem University, 1965 čestné uznání KV KSČ a KV NF k 20. výročí osvobození ČSSR, 1967 jmenován vládou ČSSR zasloužilým učitelem, 1968 udělení stříbrné plakety k 20. výročí Února ÚV KSČ, stříbrné plakety k 150. výročí založení Moravského muzea, 1969 udělení stříbrné medaile UJEP.

Prof. Kalousek spojil nejlepší léta svého života s katedrou prehistorie, již záhy po jejím založení jako student, později jako učitel a nakonec její vedoucí. Podařilo se mu z ní vybudovat ústav moderně zařízený a s dobrým jménem u nás i v zahraničí. I jako sedmdesátník má prof. Kalousek řadu plánů do budoucna, zejména na zlepšení laboratorního vybavení katedry a na publikování svých starších výzkumů i novějších poznatků z Břeclavi-Pohanska. Přejeme mu k jejich realizaci hodně zdraví a sil.

Ad multos annos.

Bořivoj Dostál

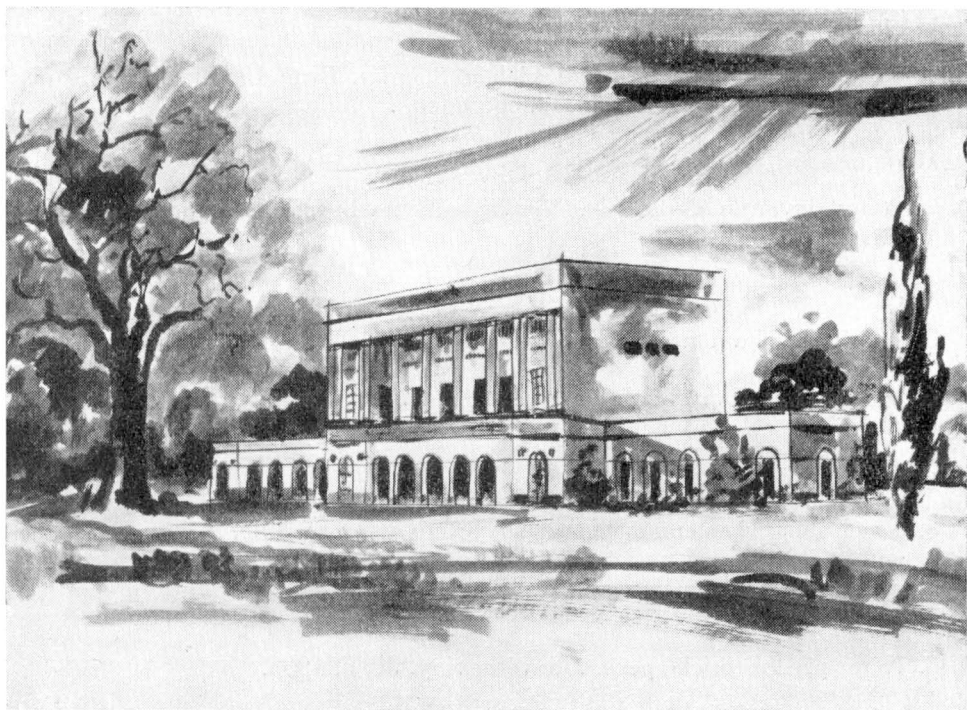
70-ЛЕТНИЕ ПРОФЕССОРА Д-Р ФРАНТИШЕКА КАЛОУСЕКА

Профессор Ф. Калоусек родился 20 декабря 1901 г. в г. Бучовице. До 1945 г. работал учителем средней школы. С 1924 г. развил деятельность археолога-любителя. В сотрудничестве с А. Прохазкой и М. Хлеборадом, а затем самостоятельно провел ряд раскопок и обогатил своими находками коллекции Моравского музея. Еще до второй мировой войны он стал заниматься археологией на кафедре профессора Э. Шимека в г. Брно. После 1945 г. Ф. Калоусек стал преподавателем педагогического и философского факультетов в г. Брно. Кафедра археологии под его руководством была перестроена в институт с современным оборудованием, работа которого была направлена на связь воспитания археологов и на проведение раскопок. Самыми известными являются раскопки славянских городищ в Знойме-Градиште, в Бржецлаве-Поганске и изучение неолитического поселения в Киевицах. Профессор Калоусек организовал при кафедре ряд лабораторий (фотографическую, керамическую, химико-физическую, рентгенологическую, спектрографическую) и развил сотрудничество с большим количеством институтов, самых разных по научной направленности, с целью всесторонней обработки и оценки археологического материала. Профессор Ф. Калоусек выдающимся образом участвовал в организации археологической деятельности в ЧССР, а также в общественной и научно-популярной деятельности.

PROF. PhDr. FRANTIŠEK KALOUSEK SIEBZIGJÄHRIG

Prof. Dr. F. Kalousek wurde am 20. 12. 1901 in Bučovice geboren. Bis zum Jahre 1945 war er als Mittelschullehrer tätig. Seit dem Jahre 1924 widmete er sich der Archäologie als Amateur. In Zusammenarbeit mit A. Procházka und M. Chleborád und später selbständig führte er eine Reihe von Terraingrabungen durch und bereicherte mit seinen Funden die Sammlungen des Mährischen Museums. Schon vor dem zweiten Weltkrieg fing er mit dem Studium der Vorgeschichte beim Prof. E. Šimek in Brno an. Seit 1945 war er als Hochschullehrer an der Pädagogischen und Philosophischen Fakultät in Brno tätig. Als Leiter des Lehrstuhls für Vorgeschichte baute er ein modern etabliertes Institut aus, das im Zusammenhang mit der Schulung der Archäologen auch auf die archäologischen Grabungen orientiert wurde. Die bekanntesten von ihnen sind die Grabungen der slawischen Wallburgen in Znojmo—Hradiště und Breclav—Pohansko und die Erforschung einer befestigten neolithischen Siedlung in Kyjovice. Er errichtete beim Lehrstuhl eine Reihe von Laboratorien (fotographisches, keramisches, chemisch-physikalisches, roentgenologisches, spektrographisches) und entwickelte die Mitarbeit mit mehreren Arbeitsstellen verschiedener Wissenschaftsdisziplinen zwecks einer vielseitigen Bearbeitung und Auswertung des archäologischen Materials. Er nahm einen bedeutenden Anteil an der Organisation der archäologischen Tätigkeit in der ČSSR und an der öffentlichen und popularisierenden Arbeit.

Lovecký zámček na Pohansku u Břeclavi, v němž je instalována muzejní expozice nálezů z výzkumů. — (Kresba: A. Šik.)

BIBLIOGRAFIE PRACÍ PROF. PhDr. FRANTIŠKA KALOUSKA

Předložená bibliografie si nečiní nárok na úplnost, protože do ní nemohly být zahrnuty některé drobnější práce z let 1927—1938, publikované v denním a regionálním tisku, který je dnes těžce dostupný.

Seznam použitých zkratk

AR	Archeologické rozhledy (Praha)
ČMM	Časopis Matice moravské (Brno)
ČMMB	Časopis Moravského musea v Brně (Brno)
ČSPS	Časopis Společnosti přátel starožitností (Praha)
OP	Obzor praehistorický (Praha)
PA	Památky archeologické (Praha)
Ročenka PFMU	Ročenka pedagogické fakulty Masarykovy university v Brně (Brno)
SISb	Slezský sborník (Opava)
Sborník AÚ ČSAV	Sborník Archeologického ústavu ČSAV v Brně (Brno)
Sborník ČsSA	Sborník Československé společnosti archeologické (Brno)
SPFFBU	Sborník prací filosofické fakulty brněnské university (Brno)
VaŽ	Věda a život (Brno)
Zprávy ČsSA	Zprávy Československé společnosti archeologické (Praha)